

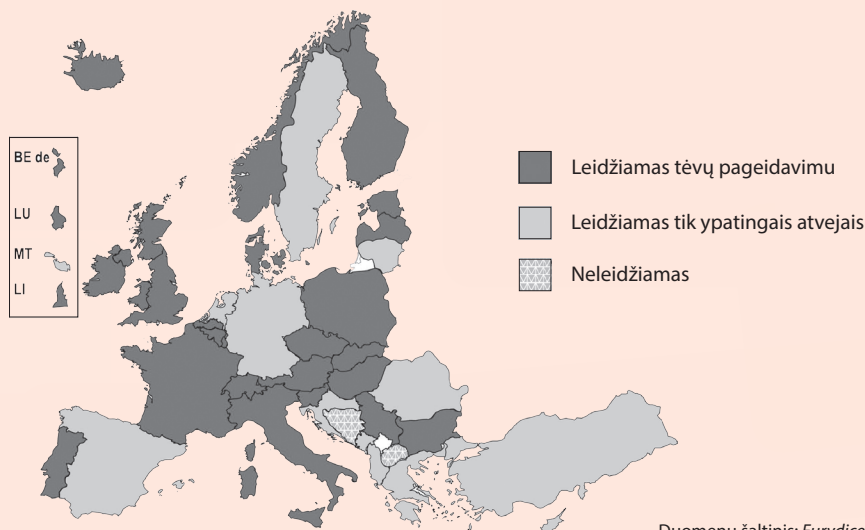

Vaiko ugdymas(is) namuose ir šeimoje: ką mes apie tai žinome?

2020
spalis,
Nr. 6 (184)

ISSN 2669-0977

Vaiko ugdymo(si) galimybės ne ugdymo įstaigoje Europos šalyse pradiniam ir pagrindiniam ugdymui 2018–2019 m. m.

Duomenų šaltinis: Eurydice

Pagrindiniai klausimai

Kokios galimybės tėvų pageidavimu vaiką ugdyti šeimoje Lietuvoje ir kitose Europos šalyse?

Kokie yra vaiko ugdymo(si) šeimoje pranašumai ir trūkumai?

Kokie reikalavimai keliami šeimose vaikus ugdančioms asmenims?

Kaip organizuojamas vaikų ugdymas(is) šeimose?

Kas ir kaip dažnai vykdo tėvų pageidavimu šeimose ugdomų vaikų ugdymo(si) priežiūrą ir pasiekimų vertinimą?

Ką rodo tyrimai apie tėvų pageidavimu šeimose ugdomų vaikų pasiekimus?

Visuojinė žmogaus teisių deklaracija, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos įstatymai užtikrina vaiko teisę į mokslą, taip pat ir tėvų teisę ugdyti vaikus pagal savo religinius, filosofinius ir pedagoginius įsitikinimus. Todėl kai kurie tėvai siekia pasinaudoti šia teise ir savo atžalas ugdyti patys šeimoje.

Prieš priimdami šį sprendimą tėvai turėtų pasidomėti ugdymo(si) šeimoje keliamais reikalavimais, ugdymo metodais ir būdais, tyrimų šioje srityje rezultatais. Mokykla turėtų supažindinti tėvus su jų teisėmis, pareigomis ir atsakomybėmis. Būtų naudinga tokiems tėvams parengti atmintinę, sukurti svetainę, kurioje jie galėtų dalytis savo patirtimi, naudinga informacija, gauti kompetentingų specialistų patarimų.

Ugdymas(is) šeimose tėvų pageidavimu įteisintas 28-iose Europos šalių švietimo sistemose. Lietuvoje šis ugdymo(si) būdas įteisintas 2020 m. birželio 1 d.

Ugdymas(is) šeimoje turi daug pranašumų: leidžia individualizuoti vaiko ugdymą(si), užtikrinti jo saugumą, vaikui daugiau laiko praleisti su šeima, tačiau turi ir rimtų trūkumų: reikalauja daug energijos, laiko ir išteklių. Bent vienas iš tėvų didžiąją dalį dienos turi nedirbti, todėl šeima gali susidurti su finansiniais sunkumais, taip pat sulaukti daug aplinkinių klausimų ar patyčių.

Daugelyje Europos šalių, kur yra įteisintas ir leidžiamas ugdymas(is) šeimoje tėvų pageidavimu, nėra nustatyti formalūs reikalavimai ugdytojų išsilavinimui ar pedagoginei kvalifikacijai.

Organizuojant ugdymą(si) šeimoje taikomi įvairūs metodai. Dažniausi jų eklektinis, nemokyklinis, Šarlotės Meison, klasikinis, mokykla namuose.

Europos šalyse dažniausiai ugdymo(si) priežiūrą šeimose vykdo inspektūra, savivaldybė ar mokykla. Ugdymosi pasiekimų stebėsenos dažnis įvairus. Stebima ir vertinama mokinio ugdymosi pažanga (akademiniai pasiekimai ir socializacija), kai kada – vaiko savijauta, edukacinė namų aplinka.

Tyrimų, kuriais būtų įvertintas ugdymo(si) šeimoje poveikis vaiko, o vėliau ir suaugusiojo, pasiekimams, nėra daug. Daugelis jų yra metodologiškai silpni, o išvados nevienareikšmės.

Kokios Lietuvoje galimybės vaikui ugdytis šeimoje tėvų pageidavimu?

Lietuvoje 1997 m. priėmus *Savarankiško mokymosi organizavimo tvarką*¹, mokiniams buvo sudaryta galimybė nuo 1998 m. sausio 1 d. mokytis savarankiškai nelankant ugdymo įstaigos, tačiau už ugdymo kokybę buvo atsakinga mokykla. Deja, tokio mokymosi galimybė panaikinta 2012 m.² Vaikams dėl sveikatos problemų galimybė ugdytis ne ugdymo įstaigoje Lietuvoje sudaryta 1991 m., priėmus *Lietuvos Respublikos švietimo įstatymą* (4 straipsnis)³. 2019 m. gruodžio 3 d., priėmus *Švietimo įstatymo pakeitimą*⁴, tokią galimybę įgijo daugiau vaikų. Nustatyta, kad „*vaikas jo paties ir jo*

tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu gali pagal priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo bendrąsias programas būti ugdomas (ugdytis) šeimoje. Pasirinkus ugdymąsi šeimoje, vaiko iki 14 metų tėvai (globėjai, rūpintojai) arba vaikas nuo 14 iki 18 metų ir pasirinkta mokykla sudaro mokymo sutartį. Ugdantis šeimoje įgytas išsilavinimas prilyginamas mokykloje įgytam išsilavinimui.“ Minėtos nuostatos įsigaliojo 2020 m. birželio 1 d., o šeimose vaikai įgijo galimybę ugdytis tėvų pageidavimu nuo rugsėjo 1 d.

Bandant išvengti painiavos ir atskirti du reiškinius, kai namuose ar gydymo įstaigose vaikai ugdomi dėl ligos ar patologinės būklės, ir, kai vaikai ugdomi (ugdomi) šeimose tėvų pageidavimu, Lietuvoje įteisintos dvi sąvokos – **ugdymas namuose** ir **ugdymasis šeimoje**.

Ugdymas namuose – suprantamas kaip mokymas, skiriamas besimokančiajam, kuriam dėl ligos ar patologinės būklės nėra galimybių lankytis ugdymo įstaigoje. Toks besimokantysis namuose yra lankomas švietimo darbuotoju, taip sudarant jam sąlygas mokytis pagal bendrojo ugdymo programą. Jei vaikui nustatyti specialieji ugdymosi poreikiai, ugdymas(is) pritaikomas atsižvelgiant į mokinio poreikius ir pedagoginės psichologinės tarnybos rekomendacijas⁵.

Ugdymasis šeimoje – mokinys nuolat individualiai ir nuosekliai mokosi visų dalykų pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio ugdymo programas šeimos aplinkoje, mokomas tėvų (globėjų, rūpintojų) ir (ar) samdomo mokytojo (-ų) ir konsultuojamas mokyklos, su kuria sudaryta mokymo sutartis, mokytojo (-ų)⁶.

2020 m. gegužės 20 d. Vyriausybė patvirtino *Ugdymosi šeimoje įgyvendinimo tvarkos aprašą*⁷ (toliau – Aprašas). Jame nustatyta, kad tėvai (globėjai, rūpintojai), pageidaujantys, jog jų vaikai nuo einamųjų metų rugsėjo 1 d. pradėtų ugdytis šeimoje, turi nuo balandžio 15 d. iki birželio 30 d. pateikti prašymą ir dokumentus mokyklos, kuri padės organizuoti vaiko ugdymą(si) šeimoje, vadovui. Savivaldybė kiekvienais metais iki einamųjų metų balandžio 15 d. turi skelbti mokyklų, padedančių tėvams (globėjams, rūpintojams) organizuoti vaikų ugdymą(si) šeimoje, sąrašą. Apraše numatoma, kad už vaiko ugdymą(si) yra atsakingi mokinio tėvai (globėjai, rūpintojai). Jie patys gali ugdyti vaiką šeimoje ir (arba) samdyti mokytoją (-us). Tačiau mokykla, padedanti tėvams organizuoti vaikų ugdymą šeimoje, mokymo sutartį galės sudaryti tik tuomet, kai tėvai išpildys reikiamas sąlygas. Pirmiausia tėvai turi įrodyti, kad per pastaruosius dvejus metus šeimoje nebuvo nustatytas nė vienas vaiko teisių pažeidimas, susijęs su tėvų pareigų nevykdymu ar netinkamu jų vykdymu, jei tėvai buvo apsvaigę nuo alkoholio ar narkotikų. Turi būti įrodyta, kad tėvai nesmurtavo prieš vaikus ir nesiėmė kitokių veik-

smų, kurie galėtų turėti neigiamos įtakos vaiko teisei į mokslą užtikrinti. Mokyklos paskirti specialistai turi įvertinti vaiko brandą, kad vaikas turi kompetencijos mokytis pagal atitinkamą ugdymo programą, ar mokinio pasiekimų lygis mokantis pagal visų mokomųjų dalykų programas yra ne žemesnis kaip patenkinamas. Jie turi apsilankyti vaiko gyvenamojoje vietoje, analizuoti tėvų pateiktą informaciją, nustatyti, ar vaikas namuose turi įrengtą vietą mokytis, tinkamas priemonės, interneto prieigą. Minėti specialistai taip pat turi įsitikinti, kad tėvai yra pasirengę užtikrinti tinkamą ir kokybišką vaiko ugdymą šeimoje ir socializaciją, o pats vaikas pokalbio su psichologu metu turi išreikšti norą ugdytis šeimoje. Tėvams sudarius mokymo sutartį su mokykla dėl ugdymo(si) šeimoje, mokykla mokinį aprūpins reikiamais vadovėliais, teiks jam konsultacijas ir sudarys sąlygas dalyvauti mokyklos veikloje – būreliuose, renginiuose, akcijose. Taip pat mokykla du kartus per mokslo metus įvertins mokinio pasiekimus, pažangą ir ar užtikrinami mokinio socializacijos poreikiai. Savo ruožtu tėvai privalės ne rečiau kaip kartą per dvi savaites mokyklos elektroniniame dienynė nurodyti vaiko pasiekimus – ko jis mokėsi, ką

¹ Savarankiško mokymosi organizavimo tvarka, patvirtinta Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos 1997 m. lapkričio 11 d. įsakymu Nr. 1440.

² Mokymosi pagal formaliojo švietimo programas (išskyrus aukštojo mokslo studijų programas) formų ir mokymo organizavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. V-1049.

³ 1991 m. birželio 25 d. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas Nr. I-1489.

⁴ 2019 m. gruodžio 3 d. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo Nr. I-1489 papildymo 31^l straipsniu įstatymas Nr. XIII-2593.

⁵ Mokinių mokymo stacionarinėje asmens sveikatos priežiūros įstaigoje ir namuose organizavimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2012 m. rugsėjo 26 d. įsakymu V-1405.

⁶ Žr. 2 išnašą.

⁷ Ugdymosi šeimoje įgyvendinimo tvarkos aprašas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. gegužės 20 d. nutarimu Nr. 504.

28-ių šalių švietimo sistemose ugdymas(is) šeimoje gali būti vykdomas tėvų pageidavimu (paveikslas 1 psl.). Šešiose šalyse (Belgijoje, Bulgarijoje, Airijoje, Austrijoje, Šveicarijoje ir Lichtenšteine) tokiam savo vaikų ugdymui(si) tėvai turi gauti nacionalinio lygmens valdžios leidimą. 14-oje šalių, įskaitant Šiaurės ir kai kurias Baltijos šalis, norėdami savo vaiką ugdyti šeimoje, tėvai gali tiesiogiai kreiptis dėl leidimo į vie-

tos valdžią arba mokyklą, kuriai yra priskirtas mokinys (1 lentelė). Prancūzijoje, Slovėnijoje ir Serbijoje tėvams nereikia valdžios pritarimo. Jie tik turi deklaruoti, kad nusprendė vaiką mokyti šeimoje. Jungtinėje Karalystėje, jei tėvai nusprendė pasiimti vaiką iš mokyklos ir mokyti šeimoje, jie turi informuoti mokyklą, kurioje mokėsi jų vaikas. Tačiau nėra reikalavimo informuoti švietimo įstaigą, jei vaikas anksčiau nelankė mokyklos.

Kokie yra vaiko ugdymo(si) šeimoje pranašumai ir trūkumai?

Nors kol kas Europoje ugdymas(is) šeimoje nėra plačiai paplitęs, tačiau spartėjant globalizacijos procesams, augant informacinių komunikacinių technologijų naudojimui ugdymo procese, ši ugdymo(si) forma gali populiarėti. Tad kyla klausimas, kuo tėvams patrauklus yra vaiko ugdymas(is) šeimoje? Skirtingose šeimose šios priežastys gali būti skirtingos. Paprastai šeimų sprendimą vaiką ugdyti šeimoje lemia šios priežastys: šeimoje vyraujančios pažiūros, gyvenimo būdas, vaiko amžius, jo sveikata ir asmeninės savybės. Pavyzdžiui, vienos šeimos įsitikinusios, kad mokymas šeimoje gali būti kokybiškesnis, nes vaikas mokysis jam priimtiniu

tempu, todėl jis galės pasiekti aukštesnius akademinus ar saviraiškos (pavyzdžiui, sporto, muzikos) pasiekimus nei jo bendraklasiai mokykloje. Kitos šeimos įsitikinusios, kad vaikas šeimoje galės ugdytis emociškai saugioje aplinkoje nejausdamas nepasitenkinimo ir nuobodulio; taikant aktyviojo mokymosi metodus, jis nebus priverstas didžiąją pamokos dalį sėdėti ir klausytis mokytojo aiškinimo. Kitos šeimos tikisi suteikti vaikui geresnį išsilavinimą, sudarydamos galimybę daugiau laiko skirti reikiamoms kompetencijoms įgyti, patirti įvairesnes, turtingesnes mokymosi patirtis nei mokykloje; dar kitos – keliauja, todėl mokymasis mokykloje yra nesuderinamas su šeimos gyvenimo būdu.

Tad tėvai dažniausiai kaip ugdymo(si) šeimoje pasirinkimo priežastis nurodo šiuos pranašumus (3 lentelė).

3 lentelė. Ugdymo(si) šeimoje pranašumai ir trūkumai

Pranašumai	Trūkumai
<ul style="list-style-type: none"> ➤ Daugiau laisvės planuojant ugdymo turinį ir dienotvarkę. ➤ Vaikui sudaromos galimybės mokytis jam priimtiniu tempu. ➤ Didelės galimybės mokymo stilių pritaikyti prie vaiko individualių poreikių, pomėgių, padėti atsiskleisti vaiko gabumams. ➤ Leidžia užtikrinti vaiko fizinį ir psichologinį saugumą. ➤ Sudaromos galimybės vaikui dažniau bendrauti su skirtingo amžiaus, patirties žmonėmis. ➤ Gali būti taikomas kaip alternatyva, kai uždaromos mokyklos dėl ekstremalių situacijų. ➤ Leidžia lengviau planuoti šeimos atostogas, išvykas, sudaroma vaikui galimybė daugiau laiko praleisti su tėvais (šeima), stiprinami šeimos ryšiai. ➤ Galimybė vaiką ugdyti pagal tėvų religinius, etinius įsitikinimus, filosofiją, diegti norimas vertybes. 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Bent vienas iš tėvų didžiąją dalį dienos turi praleisti su vaiku, todėl nelieka laiko vieno iš tėvų socialiniams, kultūriniais, saviraiškos poreikiams tenkinti. ➤ Vaiko ugdymas šeimoje reikalauja daug energijos, laiko ir išteklių. ➤ Šeima gali susidurti su finansiniais sunkumais. ➤ Ribotos vaiko galimybės socializacijai, ypač su bendraamžiais; dalyvauti bendraamžių sporto varžybose, kursuose ir kitoje popamokinėje veikloje. ➤ Mokyklos nelankymas kelia daug klausimų aplinkiniams ar net kai kurių žmonių nepritarimą.

Šaltinis: Kaur G., 2018

Toliau detaliau aptariami tėvų išskiriami ugdymo(si) šeimoje pranašumai.

Daugiau laisvės planuojant ugdymo turinį ir dienotvarkę. Ugdymamiesi šeimoje vaikai gali pasirinkti mokytis tai, kas jiems labiau tuo metu patinka ir kada nori, dalyko mokymuisi skirti tiek laiko, kiek, jų manymu, reikia. Tėvai gali pasiūlyti mokytis vaikams tokių disciplinų, kurios nėra įtrauktos į mokyklinį ugdymo turinį (pavyzdžiui, graikų, lotynų kalbas, religijotyrą, kinologiją ar kita). Šeimoje ugdant vaiką tėvai gali dažniau taikyti aktyviojo mokymosi metodus:

projektinį, patirtinį mokymąsi, taip pat įtraukti vaikus į nuotolinio mokymo kursus.

Vaikui sudaromos galimybės mokytis jam priimtiniu tempu. Klasėje, kurioje yra 20 ar daugiau mokinių, mokytojas vargiai gali atsižvelgti į kiekvieno jų mokymosi stilių ir tempą. Kai dauguma mokinių jau yra išmokę mokymo medžiagą, judama toliau, o lėčiau besimokantys yra paliekami vieni mokytis savarankiškai. Tačiau jei vaikas geba labai greitai mokytis ir atlikti užduotis, tada jis turi laukti, kol dauguma mokinių bus pasirengę judėti toliau. Labai dažnai tiek

vienu, tiek kitu atveju mokiniai nuobodžiauja, jaučiasi nusivylę mokykla. Vaiką ugdant šeimoje, jam skiriama laiko tiek, kiek jo reikia.

Daugiau galimybių mokymo stilių pritaikyti prie vaiko individualių poreikių, pomėgių, atsiškleisti vaiko gabumams; pasiekti aukštesnius akademinis pasiekimus. Klasėje dirba vienas mokytojas ribotą laiką su didele vaikų grupe, todėl sunku pritaikyti ugdymo turinį prie kiekvieno vaiko poreikių. Ne kiekvienas mokinys gali sulaukti ir jam reikalingo dėmesio ir pagalbos, kurios reikia, kad jis išmoktų medžiagą geriausiai, kaip tik gali. Ugdydami vaiką šeimoje, tėvai gali skirti jam visą savo dėmesį, pritaikydami ugdymo metodus prie vaiko mokymosi stiliaus. Ugdymas(is) šeimoje taip pat gali būti lengvai siejamas su vaikui labiausiai patinkančiomis temomis ar veiklomis. Pavyzdžiui, jei vaikui patinka matematika, jis gali jos mokytis ir per istorijos dalyko pamokas, skaitydamas apie įvairių istorinių laikotarpių matematikus ir jų atradimus, o per gamtos mokslų pamokas įvairioms problemoms spręsti pritaikydamas matematinius skaičiavimus. Jei vaikui patinka dainavimas ar teatras, šios veiklos gali būti integruojamos su kalbų mokymusi ir pan. Šeimoje ugdomas vaikas gali skirti daugiau dėmesio jam įdomių temų nagrinėjimui, taip pat veikloms, kurioms jis yra gabus (pavyzdžiui, sporto treniruotėms, muzikai, šokiui ir pan.).

Ugdymas(is) šeimoje gali būti **alternatyva, kai mokyklos uždarnos ekstremalių situacijų atvejais**. Kylant epidemijoms ir (arba) vaikui esant silpnos sveikatos, ugdymas(is) šeimoje tampa alternatyva mokykliniam ugdymui(si), ypač dabar, kai yra išvystytos informacinės komunikacinės technologijos, sukurtas daug nemokamų ar gana nebrangių elektroninėje erdvėje prieinamų mokymo(si) programų ir kursų.

Sudaroma galimybė vaikui dažniau bendrauti su skirtingo amžiaus, patirties žmonėmis. Šitaip vaikas įgyja turtingesnę gyvenimo patirtį, išmoksta bendrauti su įvairaus amžiaus žmonėmis.

Ugdant vaiką šeimoje tėvams lengviau užtikrinti vaiko fizinį ir psichologinį saugumą, išvengiant patyčių ir smurto, neigiamos bendraamžių įtakos: bendraamžių spaudimo, alkoholio vartojimo, rūkymo, narkotikų vartojimo ir kitų žalingų įpročių, nusikalstamos veikos. Tam tikri probleminiai klausimai, pavyzdžiui, susiję su seksualiniu gyvenimu, žalingais įpročiais, gali būti aptariami tada, kada tėvai jaučia, kad vaikas jau yra tam pasirėngęs.

Lengviau planuoti šeimos atostogas ir išvykas, galimybė daugiau laiko praleisti su šeima. Tėvai gali nuolat palaikyti ryšį su savo vaiku, nuolat stebėti ir nepraleisti svarbiausių savo vaiko raidos tarpsnių. Tėvams paprasčiau planuoti šeimos atostogas ir išvykas, jie gali daugiau keliauti su savo vaikais, bendrauti, kai jie išgyvena sudėtingą savo gyvenimo periodą – paauglystę. Tyrimai rodo, kad destruktivus elgesys ar

maištvimas sumažėja, kai paaugliai pradedami ugdyti šeimoje.

Galimybė vaiką ugdyti pagal tėvų religinius, etinius įsitikinimus, filosofiją, diegti norimas vertybes. Kai kurios šeimos pasirenka vaiką ugdyti šeimoje, nes savo religinius įsitikinimus ir vertybes nori įskiepyti ir savo vaikui. Kartais tėvų netenkina ugdymo filosofija, kuria grindžiamas mokymas jiems arčiausiai pasiekiamose mokyklose. Todėl tėvai renka vaiką ugdyti šeimoje, taikydami alternatyvią ugdymo filosofiją.

Nors ugdymas(is) šeimoje turi nemažai pranašumų, tačiau tėvai išskiria ir jo trūkumus (3 lentelė).

Bent vienas iš tėvų didžiąją dalį dienos turi praleisti su vaiku, todėl labai mažai lieka laiko poilsui ir savo poreikiams tenkinti. Neretai kyla sunkumų dirbant su pavargusiu ar sunkiau kontroliuojamo elgesio vaiku.

Vaiko ugdymas(is) šeimoje reikalauja daug laiko, energijos ir išteklių. Jei nėra vienas iš tėvų nėra mokytojas, gali prireikti daugiau išteklių, laiko ir jėgų ruošiantis pamokoms ir mokantis įvairių ugdymo metodų. Tėvai turi nuolat stebėti, kurie ugdymo metodai tinkamiausi jų vaikui, kad jis išmoktų reikiamą mokymo medžiagą. Tėvai turi būti ypač kantrūs ir kūrybingi, kai vaikas mokosi lėtai arba turi specialiųjų ugdymosi poreikių.

Tėvams nusprendus vaiką ugdyti šeimoje, neretai **susiduriama su finansiniais sunkumais**, nes vienas iš tėvų turi nedirbti arba dirbti tik nepilną darbo dieną, kad galėtų pagelbėti vaikui mokytis. Be to, reikia vaiką aprūpinti visa jo ugdymui(si) reikalinga medžiaga ir priemonėmis.

Ribotos vaiko galimybės dalyvauti bendraamžių sporto varžybose, viktorinose ir kitoje popamokinėje veikloje. Socializacija su to paties amžiaus vaikais yra vienas didžiausių iššūkių šeimoje ugdomiems vaikams. Tėvai, bandydami įveikti šį iššūkį, neretai planuoja savo vaikų žaidimo su bendraamžiais laiką kartu su kitomis šeimomis, kurios turi panašaus amžiaus šeimoje ugdomus vaikus; organizuoja sporto komandas ir pan. Vis dėlto šie vaikai praranda didelę dalį patirčių, kurios įgyjamos tik mokykloje ir išlieka visą gyvenimą, pavyzdžiui, išleistuvės, tarpmokyklinės sportinės varžybos, konkursai, viktorinos, veikla mokyklos klubuose ir pan.

Mokyklos nelankymas kelia daug klausimų ar net kai kurių žmonių nepritarimą. Mokymas namuose daugelyje Europos valstybių (tarp jų ir Lietuvoje) nėra paplitusi praktika. Todėl daugeliui žmonių kyla klausimas, kodėl vaikas ugdomas šeimoje, o ne mokykloje. Tėvai turi nuolat aiškintis dėl tokio savo sprendimo, o tai gali varginti ir erzinti, ypač tuo atveju, kai žmonės atvirai reikalauja nepritarimą. Neretai ir pačiam vaikui reikia nuolat aiškintis dėl tokio tėvų sprendimo, vaikas gali patirti bendraamžių patyčias.

Kokie reikalavimai keliami vaikų šeimose ugdantiems asmenims?

Daugumoje šalių, kur tėvų pageidavimu yra leidžiamas ir įteisintas vaiko ugdymas(is) šeimoje, nėra nustatyti formalūs su mokymu ar išsilavinimu susiję reikalavimai tokių vaikų ugdytojams. Vis dėlto Slovakijoje, Šveicarijoje ir Lichtenšteine asmenims, ugdantiems vaikus namuose, reikalavimai pedagoginei kvalifikacijai keliami tokie patys kaip ir mokytojams, o Čekijos Respublikoje, Italijoje ir Norvegijoje nustatyti minimalūs reikalavimai tokių ugdytojų išsilavinimui. Pavyzdžiui, Čekijoje reikalaujama, kad asmuo, ugdantis vaiką (-us) šeimoje pagal pradinio ugdymo programą, būtų įgijęs ne žemesnę kaip vidurinį išsilavinimą, o ugdantis vaiką (-us) pagal pagrindinio ugdymo programą, – ne žemesnę kaip bakalauro kvalifikaciją. Italijoje tokie ugdytojai turi turėti tam tikrus techninius įgūdžius ir finansines galimybes ugdyti vaiką šeimoje. Norvegijoje nėra reikalavimo tėvų formaliam išsilavinimui, tačiau jie turi

turėti tam tikras žinias ir gebėjimus, reikalingus vaiko ugdymui(si) šeimoje, kurių tinkamumą nustato savi-valdybė.

Likusiose 14-oje šalių⁸ (taip pat ir Lietuvoje), kur nėra keliami formalūs reikalavimai ugdytojų šeimoje išsilavinimui ar pedagoginei kvalifikacijai, tėvai gali savarankiškai nuspręsti, kas ugdys jų vaiką (-us). Vis dėlto minėtose šalyse **reikalaujama, kad tėvai užtikrintų vaikui teikiamo ugdymo kokybę**. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje nustatyta, kad tėvai turi užtikrinti, jog vaikui teikiamas ugdymas šeimoje būtų veiksmingas, nepertraukiamas, atitinkantis vaiko gebėjimus, gabumus ir specialiuosius ugdymosi poreikius, jei vaikas tokių turi. Danijoje taip pat reikalaujama, kad būtų užtikrinamas vaiko kokybiškas ugdymas(is) šeimoje, o Prancūzijoje, siekiant įgyvendinti šį reikalavimą, didžioji dalis šeimų naudojami nuotolinio mokymo kursai, kuriuos teikia valstybinis nuotolinio mokymo centras arba privačios nuotolinį mokymą teikiančios organizacijos.

Kaip organizuojamas vaikų ugdymas(is) šeimose?

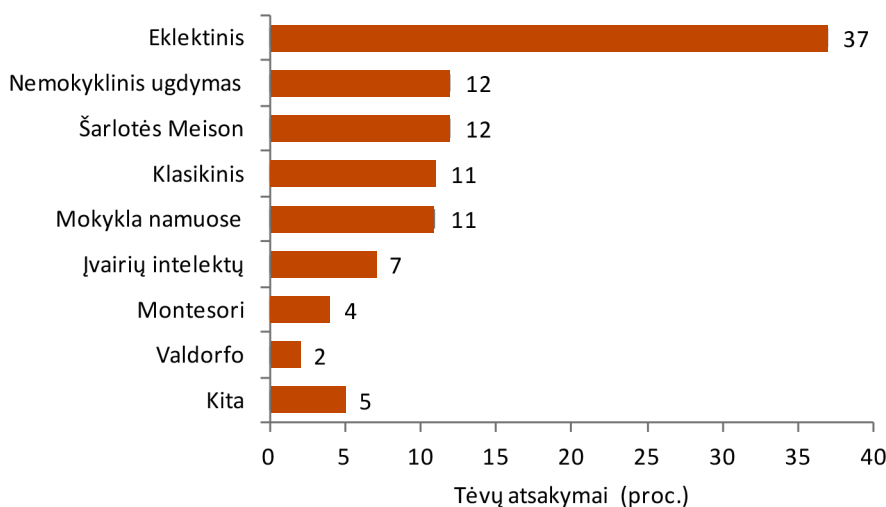
Tėvai, nusprendę savo vaikus ugdyti šeimoje, visada susiduria su tokio ugdymo(si) organizaciniais klausimais: kokį ugdymo metodą pasirinkti? kokiose aplinkose geriausia ugdyti savo vaiką? kaip savo atžalas aprūpinti reikiama mokymosi medžiaga ir priemonėmis? ir pan.

Ugdymo(si) šeimoje metodai. Tyrimai rodo, kad ugdant vaikus šeimoje taikomi įvairūs metodai, tačiau

dažniausi jų – *eklektinis ugdymas* (angl. *Eclectic homeschooling*), *nemokyklinis ugdymas* (angl. *Unschooling*), *klasikinis ugdymas* (angl. *Classical homeschooling*), *Šarlotės Meison* (angl. *Charlotte Mason method*) ir *mokykla namuose* (*tradicinis ugdymas*) (angl. *School at Home, Traditional homeschooling*).

2016–2017 m. atlikus 24 pasaulio šalyse tėvų⁹, kurie ugdo savo vaikus šeimoje, apklausą, nustatyta, kad iš 1 506 respondentų daugiausia (beveik du penktadaliai) taikė *eklektinį ugdymo* metodą (1 pav.).

1 pav. Kokius metodus taiko tėvai ugdydami savo vaikus šeimoje

Šaltinis: *The Homeschooling Report, 2017*

⁸ Belgija, Bulgarija, Estija, Airija, Prancūzija, Latvija, Liuksemburgas, Vengrija, Austrija, Lenkija, Slovėnija, Suomija, Jungtinė Karalystė, Serbija.

⁹ 80 proc. iš 1 508 tyrimo metu apklaustų respondentų buvo iš JAV.

Daugiau nei po dešimtadalį apklaustų respondentų šeimoje savo vaikus ugdė taikydami *nemokyklinio ugdymo*, *Šarlotės Meison, klasikinį* ir *mokyklos namuose (tradicinio ugdymo)* metodus. Dėl leidinio apimties ribojimų toliau trumpai bus pristatomi tik minėti dažniausiai tėvų taikomi ugdymo šeimoje metodai.

Eklektinis ugdymas šeimoje (angl. *Eclectic Homeschooling*) – tai į vaiką orientuotas ugdymas, kurio metu atsižvelgiant į vaiko stiprybes, mokymosi stilių ir interesus personalizuojamas ugdymas taikant ir derinant tarpusavyje įvairius ugdymo šeimoje metodus ir priemones. Pavyzdžiui, vaikui mokantis kalbų, istorijos gali būti taikomas *Šarlotės Meison metodas*, o mokantis gamtos mokslų, matematikos – *mokyklos namuose (tradicinio)* ar *nemokyklinio ugdymo metodas*. Vadovėliai, pratybų sąsiuviniai gali būti naudojami matematikos pamokose, išvykos į gamtą ar zoologijos sodą rengiamos mokantis gamtos mokslų, o „gyvosios knygos“ (pavyzdžiui, žymių asmenybių biografinės knygos), lankymasis muziejuose, kelionės – mokantis istoriją, geografiją. Taikant *eklektinį ugdymo modelį* šeimoje tėvai neretai pasitelkia tradicinio ugdymo metu naudojamus standartizuotus testus, užduotis vaiko mokymosi pažangai stebėti, o siekdami išsiaiškinti, ar vaikas yra pasiekęs reikiamą žinių ir gebėjimų lygį, – pasiekimų standartus.

Nemokyklinis ugdymas (angl. *Unschooling*) – tai nestruktūrizuotas ugdymas(is)¹⁰, kai šeimoje ugdomam vaikui leidžiama remtis prigimtinio smalsumu ir gebėjimu mokytis, paliekant jam laisvę rinktis, ką, kaip ir kada mokytis. Taikant šį ugdymo(si) metodą daugiausia dėmesio skiriama vaiko pomėgiams, mokymosi interesams. Tėvai rūpinasi turtingos mokymosi aplinkos sukūrimu ir atlieka mokymosi pagalbininko vaidmenį. Vaikas skatinamas tyrinėti ir mokytis taikant netradicinius ugdymo metodus, pavyzdžiui, keliones, namų ruošą, praktiką darbovietėje, žaidimus, neformaliojo švietimo užsiėmimus ir t. t. Tokio ugdymo(si) procese pagrindinis sprendimų priėmėjas yra vaikas. Nemokyklinį ugdymo metodą renkasi tie tėvai, kurie yra įsitikinę, kad kuo labiau yra personalizuotas vaiko ugdymas, tuo didesnė tikimybė, kad vaiko įgytos žinios, gebėjimai išliks ilgesniam laikui, o noras nuolat mokytis neišblės ir baigus mokyklą, studijas.

Šarlotės Meison metodas (angl. *Charlotte Mason method*). Šarlotė Meison – britė, knygų autorė, mokytoja ir dėstytoja, ugdymo šeimoje pradininkė. Jos ugdymo metodas grindžiamas idėja, kad reikia ugdyti ne tik vaiko protą, bet visą asmenybę. Pagrindiniai ugdymo dėmenys yra „Atmosfera“, „Disciplina“ ir „Gyvenimas“. „Atmosfera“ suprantama kaip aplinka, kurioje auga vaikas. Jis labai daug dalykų išmoksta namie iš savo artimųjų juos stebėdamas ir klausydamas jų. Todėl tėvai turi stengtis elgtis nepriekaištingai. Š. Meison buvo įsitikinusi, kad trečdalis vaiko išsilavinimo suformuoja būtent tėvai savo elgesiu. „Disciplina“

suprantama kaip geri įpročiai – charakterio savybės. Diegiant vaikui gerus įpročius, formuojamas kitas trečdalis jo išsilavinimo. Likusį trečdalis vaiko išsilavinimo formuoja „Gyvenimo“ komponentas, kuris siejamas su akademinėmis žiniomis. Š. Meison buvo įsitikinusi, kad vaikui turi būti teikiami ne sausi faktai, bet gyvos mintys ir idėjos. Todėl visi ugdymo metodai, skirti įvairių mokyklinių disciplinų mokymui(si), turėtų būti parenkami remiantis šia samprata. Taikant Šarlotės Meison ugdymo metodą vaikai turi daug laiko praleisti gamtoje, skatinami ją tyrinėti, pildyti gamtos žurnalus. Vaikai turi nuolat atlikti stebėjimus, pildyti istorijos aplankus, būti skatinami atsiminti, atpasakoti. Taikant šį ugdymo metodą didelę reikšmę turi skaitymas, ypač biografijų, klasikos ir kitų „gyvų knygų“ (pavyzdžiui, istorijų apie didvyrius, gyvenimo pamokas, svarbias socialines etines pasekmes). Nors tokio ugdymo metu eliminuojamos pamokos ir šiek tiek nukenčia vaiko erudicija, tačiau organizuojamas į vaiką orientuotas ugdymo metodas yra gana nebrangus, lankstus ir sudaro mokiniui galimybes atrasti daug įdomių, naujų dalykų, mokytis savo tempu.

Klasikinis ugdymas (angl. *Classical Homeschooling*) – struktūruotas ugdymas, kuriuo siekiama išmokyti vaiką mąstyti savarankiškai. Šis ugdymo(si) metodas grindžiamas vadinamuoju triviumu (lot. *trivium* – trijų kelių sankryža), kurį sudaro 3 ciklai: gramatika, logika arba retorika ir dialektika. Pirmojo (gramatikos) ciklo metu vaikas mokomas įvairių mokomųjų dalykų fundamentinių žinių. Kadangi šiame etape (pradinėje mokykloje) vaikas mąsto konkrečiomis sąvokomis, todėl mokymas(is) grindžiamas mokymusi atmintinai ir išmoktų dalykų kartojimu, rūpinamasi, kad vaikas įgytų matematikos, kalbų, gamtos ir socialinių mokslų žinių pagrindus. Vėliau (antrojo – logikos arba retorikos – ciklo metu), kai vaikas po truputį pradeda samprotauti, pradedama jį mokyti klausti, palyginti, išskirti panašumus ir skirtumus (analitiškai mąstyti), padedama suprasti, kaip vienos žinios siejasi su kitomis (logiškai mąstyti), atrinkti tikrus faktus nuo artefaktų (kritiškai mąstyti). Vėliausiai (trečiame – dialektikos – ciklo metu), kai mokinys geba mąstyti abstrakčiomis sąvokomis, siedamas įgytas žinias, analitinį, loginį, kritinį mąstymą, naudodamas debatų, įtikinamo rašymo metodus mokosi formuluoti įrodymais grįstą nuomonę ir išvadas. Šiame etape mokinys taip pat mokosi rašyti esė, viešojo kalbėjimo, buhalterijos, inžinerijos, ekonomikos ir politikos mokslų. Klasikinis ugdymo metodas yra grindžiamas vaiko pažintinės raidos stadijomis ir apima ne tik pažintinių gebėjimų, bet ir vertybių, charakterio savybių ugdymą(si). Taikant šį metodą neretai įtraukiamas lotynų ir graikų kalbos mokymasis, „didžiųjų knygų“ (pavyzdžiui, Aristotelio, Platono, Senekos ir kitų žymių Vakarų pasaulio mąstytojų veikalų) skaitymas ir nagrinėjimas.

¹⁰ Šis ugdymo metodas kartais vadinamas nestruktūrizuotu, nes neturi aiškios mokymo struktūros, programos.

Mokykla namuose arba **tradicinis ugdymas** (angl. *School at Home, Traditional homeschooling*) – tai metodas, kai tėvai individualiai ugdo savo vaiką šeimoje taikydami tas pačias ugdymo programas, vadovėlius, pratybas, mokymo(si) ir vertinimo priemones, tvarkaraštį, kaip ir valstybinėje ar privačioje mokykloje. Šį ugdymo būdą pasirinkę tėvai dažniausiai taiko tradicinius ugdymo metodus (pasakojimą, aiškinimą), vaiko mokymosi pažangai stebėti – standartizuotas mokymosi pasiekimų patikrinimo užduotis.

Ugdymo(si) būdai. Nors pasaulyje vis dar yra labai paplitęs ugdymas(is) fizinėse aplinkose, iš spausdintinių šaltinių, tačiau informacinių technologijų išsivystymo lygis ir kaskart platesnis jų taikymas ugdymo procese lemia vis labiau populiarėjantį *mišrus mokymosi* ir *virtualaus namų mokymosi* būdų taikymą šeimoje ugdant vaikus.

Mišrus mokymasis (angl. *Blended learning*) – tai vaiko ugdymo(si) būdas, kai mokinys mokosi tiek virtualioje aplinkoje, tiek tradiciškai – fizinėje aplinkoje (t. y. namuose skaitydamas spausdintinius vadovėlius, klausydamasis tėvų aiškinimo ir atsakinėdamas į jų užduodamus klausimus ir pan.). Tėvai renkasi šį mokymo būdą, nes, viena vertus, nereikia rūpintis dėl ugdymo programos savo vaikui sudarymo. Kita vertus, šis vaiko mokymo(si) būdas tėvams suteikia daugiau laisvės: tuos dalykus, kuriuos jie išmano geriau, gali mokyti patys, o tuos, kuriuos išmano prasčiau, patikėti nuotolinio mokymo kursus vedantiems ekspertams.

Virtualus namų mokymasis (angl. *Online homeschooling*) – tai mokymasis naudojant virtualią mokymosi aplinką. Tėvai šį vaiko ugdymo būdą pasirenka tikėdamiesi, kad teks mažiau laiko skirti darbui su vaiku, o pats vaikas geriau įgus naudotis informacinėmis komunikacinėmis technologijomis. Dažniausiai pasirinkę tokį ugdymo būdą tėvai naudojami akredituotų ugdymo įstaigų nuotolinio mokymo programomis, paslaugomis. Nuotolinio mokymo teikėjai, siūlydami tokias programas, labai dažnai siūlo ir visą el. priemonių paketą: el. mokymo medžiagą, vaizdo įrašus, virtualias laboratorijas, bibliotekas. Mokinys, mokydamasis pagal minėtą programą, gali bet kada peržiūrėti mokymosi medžiagą po kelis kartus, neišeidamas iš namų aplankyti muziejų, biblioteką, atlikti laboratorinius darbus.

Akredituotos nuotolinį mokymą teikiančios ugdymo įstaigos labai dažnai siūlo ir virtualiai atliekamus testus, apklausas, kurias naudodami tėvai gali nuolat stebėti vaiko mokymosi pažangą. Rečiau siūlomos el. programos, kurios leidžia personalizuoti mokinio mokymosi pasiekimų vertinimą. Naudojant tokias programas žinių, gebėjimų patikrinimo užduotys, klausimai yra automatiškai pritaikomi prie vaiko žinių ir gebėjimų lygio, tempo, o vertinimo pabaigoje pateikiamas galutinis vaiko pasiekimų įvertinimas, nurodant, kuriose srityse vaikas pasirodė geriau, kuriose prasčiau, pateikiamos rekomendacijas, kuriose srityse dar reikia pasimokyti.

Mokymosi aplinka. Neretai įsivaizduojama, kad šeimose ugdomi vaikai daugiausia laiko praleidžia namuose ir yra socialiai izoliuoti, tačiau dauguma jų mokosi už namų sienų esančiose įvairiose mokymosi aplinkose – bibliotekose, muziejuose, parkuose, keliaudami, tyrinėdami tiek gamtinę, tiek žmogaus sukurtą aplinką, savanoriaudami bendruomenėse, dalyvaudami įvairiose pilietinėse akcijose. Tokiu būdu jie turi galimybę bendrauti su įvairaus amžiaus ir labai skirtingas gyvenimo patirtis turinčiais žmonėmis. Namuose ugdomi vaikai, kaip ir ugdomi mokykloje, turi galimybę bendrauti ir su savo bendraamžiais tiek virtualiai, naudodami IKT, tiek tiesiogiai, dalyvaudami įvairiuose neformaliojo švietimo būreliuose, klubuose (pavyzdžiui, sporto, šokių, menų, robotikos ir pan.), taip pat ir visuomeninėse organizacijose (pavyzdžiui, skautų, žaliųjų ir kt.).

Mokymo(si) medžiaga. Kai vaikas ugdomas šeimoje tėvų pageidavimu, kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, JAV, Italijoje) mokymo medžiaga turi pasirūpinti patys tėvai. Jie turi pirkti vadovėlius, pratybų sąsiuvinius, nuotolinio mokymo kursus, įvairias el. mokymo ir pasiekimų patikrinimo programas. Vis dėlto yra šalių (pavyzdžiui, Lenkija, Austrija, Estija), kur tėvai yra aprūpinami nemokama mokymo medžiaga. Lenkijoje šeimoje ugdomi mokiniai turi prieigą prie tų pačių vadovėlių, mokymo(si) medžiagos ir priemonių, kaip ir mokykloje besimokantys vaikai. Estijoje vaikas nemokamai aprūpinamas vadovėliais, pratybomis ir kita mokykloje naudojama medžiaga, jei jos pageidauja tėvai.

Kas ir kaip dažnai vykdo tėvų pageidavimu šeimose ugdomų vaikų ugdymo(si) priežiūrą, pasiekimų vertinimą?

Visose Europos šalyse (išskyrus Nyderlandus ir Jungtinę Karalystę), kuriose yra įteisintas ugdymas(is) šeimoje, vykdoma tokio ugdymo(si) priežiūra (1 lentelė). Ją, priklausomai nuo šalies, vykdo **mokyklų inspektorius, savivaldybė ar mokykla** (pastarasis atvejais dažniausias) (4 lentelė).

Daugumoje šalių šios institucijos vykdo tik mokymosi pasiekimų stebėseną. Tačiau kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Prancūzijoje, Belgijoje, Norvegijoje) šeimose ugdomi mokiniai dar ir lankomi namuose. Pavyzdžiui, Belgijoje Flamanų regione inspektorius reguliariai lanko šeimose ugdomus vaikus, analizuoja šeimos pateiktus dokumentus. Tačiau Valonijoje inspektorius šeimas lanko nereguliariai. Šių vizitų metu inspektoriai tikrina ugdymui(si) naudojamą mokymo medžiagą ir vaiko mokymosi pasiekimus. Prancūzijoje vaiko žinios turi būti tikrinamos kartą per metus,

dažniausiai namuose. Tėvai turi įrodyti, kad ugdo tų dalykų, kurių reikalauja švietimą reglamentuojantys teisės aktai. Inspektoriai privalo gerbti tėvų ir (arba) mokinio ugdymo(si) pasirinkimo laisvę, toleruoti tam tikrus pateisinamus mokymosi pažangos netolygumus. Norvegijoje teisę ir pareigą prižiūrėti vaiko ugdymą(si) šeimoje turi savivaldybė. Ji gali paprašyti

4 lentelė. Vaikų ugdymo(si) šeimoje priežiūrą vykdančios institucijos Europos šalyse

Institucijos	Šalių pavyzdžiai
Mokyklų inspektūra	Belgija, Prancūzija, Slovakija
Savivaldybė	Danija, Suomija, Norvegija, Graikija
Mokykla	Čekija, Estija, Lenkija, Liuksemburgas, Vengrija, Portugalija, Juodkalnija
Priežiūra nevykdoma	Jungtinė Karalystė, Nyderlandai

Šaltinis: *Home Education Policies in Europe. Primary and Lower Secondary Education. Eurydice, 2018; Gaither M., 2017*

Europos šalyse šeimose ugdomų mokinių mokymosi pasiekimų stebėseną vykdoma įvairiu dažnumu (5 lentelė). Pavyzdžiui, Čekijoje, Estijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Vengrijoje, Austrijoje, Slovėnijoje, Lenkijoje ir Juodkalnijoje, mokymosi pasiekimų patikrinimai organizuojami kasmet ar net dažniau. Čekijoje šeimoje ugdomų mokinių mokymosi pažanga tikrinama kiekvieną semestrą, siekiant įvertinti, kaip mokinys išmoko tam tikrą mokymo medžiagą. Prancūzijoje mokinio pasiekimai tikrinami kasmet, pradedant nuo trečio mėnesio, kai oficialiai buvo deklaruotas vaiko mokymasis šeimoje, Juodkalnijoje – kiekvieną semestrą arba kartą per metus, kaip nusprendžia mokykla. **Nustaćius, kad vaiko mokymosi pažanga yra nepakankama, mokymosi pasiekimai neatitinka nustatytų standartų, jis yra nedelsiant gražinamas mokyti į mokyklą.** Pavyzdžiui, Estijoje mokykla kartu su vaiko šeimoje ugdytoju parengia individualų ugdymo planą, kuriame numatomi kiekvieno semestro vaiko mokymosi tikslai. Mokykla vertina vaiko mokymosi pasiekimus kartą per semestrą. Jei mokinys nepasiekė jo individualiame ugdymo plane numatytų rezultatų,

Ką rodo tyrimai apie tėvų pageidavimu šeimose ugdomų vaikų pasiekimus?

Vieni svarbiausių ir didžiausių susirūpinimą visuomenėje kylančių klausimų yra šie: **ar šeimose ugdomi mokiniai pasiekia tokius pačius mokymosi rezultatus (akademinius pasiekimus, socializacijos**

vaiko atlikti tam tikras užduotis, siekdama įsitikinti, ar vaikas pasiekė nacionaliniame ugdymo turinyje apibrėžtas žinias ir gebėjimus. Taip pat gali įpareigoti mokyklą, kad jos mokytojai reguliariai lankytųsi šeimose, kuriose ugdomas vaikas, tam, kad būtų įvertinta namų aplinka, jos tinkamumas vaiko ugdymui(si) ir gerovei.

5 lentelė. Mokinių, ugdomų šeimoje, pasiekimų vertinimo dažnumas Europos šalyse

Šalis	Pasiekimų vertinimo dažnumas
Austrija, Prancūzija, Slovėnija, Lenkija, Italija	Kartą per metus
Estija, Čekija	Kiekvieną semestrą
Vengrija	2 kartus per metus
Norvegija	Savivaldybės sprendimu
Juodkalnija	Kiekvieną semestrą arba kartą per metus
Portugalija	Kas dvejus metus
Albanija	Kaip ir mokykloje, kuriai priskirtas vaikas

Šaltinis: *Home Education Policies in Europe. Primary and Lower Secondary Education. Eurydice, 2018*

mokykla, mokytojų tarybos sprendimu, turi teisę nutraukti vaiko ugdymą(si) šeimoje. Austrijoje namuose ugdomi vaikai kiekvienų mokslo metų pabaigoje turi laikyti egzaminus. Jei vaiko egzaminų rezultatai yra nepatenkinami, leidimas vaiką ugdyti namuose yra nutraukiamas ir kitąmet jis privalo kartoti kursą valstybinėje mokykloje. Nors Nyderlanduose kol kas nėra reikalavimo vykdyti šeimoje ugdomų mokinių mokymosi priežiūrą, tačiau jau yra rengiami teisės aktai, reglamentuojantys minėtų mokinių mokymosi pasiekimų stebėseną ir vertinimą.

Daugumoje Europos šalių tam, kad šeimoje ugdomas mokinys gautų tam tikros ugdymo programos baigimo pažymėjimą, turi išlaikyti egzaminus (1 lentelė). Danijoje, Airijoje ir Lichtenšteine namuose ugdomi mokiniai gali gauti ugdymo programos baigimo pažymėjimą ir nelaikydami baigiamųjų egzaminų, tačiau, jei nori, gali tai padaryti. Norvegijoje vaikai, kurie buvo ugdomi namuose, negauna mokyklos baigimo pažymėjimo, tačiau iš savivaldybės gauna pažymą apie baigtą privalomąjį ugdymą.

lygi) kaip ir lankantys mokyklas? Ar lydi sėkmė šiuos vaikus jiems užaugus?

Tyrimų, kuriais buvo siekiama įvertinti ugdymo(si) šeimoje poveikį vaiko, vėliau – ir suaugusiojo akademiniams pasiekimams, socializacijai, apskritai nėra daug. Dažniausiai jie buvo užsakomi tėvų, kurie ugdo savo vaikus šeimose. Be to, dauguma minėtų tyrimų yra atlikta JAV ir Kanadoje, t. y. šalyse, kuriose šeimose

besimokančių mokinių dalis viena didžiausių pasaulyje. Labai dažnai akademiniai pasiekimai tyrimuose mokinių, kurie buvo ugdomi šeimose, imtys buvo formuojamos savanorystės principu ir (arba) labai mažos, todėl neatspindėjo visos šių tiriamųjų populiacijos, tuo tarpu palyginimui mokyklose besimokančių mokinių imtys dažnai buvo formuojamos taikant atsitiktinės atrankos metodą.

Akademiniai pasiekimai. Turbūt vienas žinomiausių yra L. M. Rudner (1999) atliktas tyrimas, kuriuo buvo siekta įvertinti ugdymo(si) šeimoje poveikį vaiko akademiniams pasiekimams. Šis mokslininkas tyrė 20 tūkst. JAV šeimose ugdomų vaikų mokymosi pasiekimus ir nustatė, kad jie, lyginant su ugdomų mokyklose, buvo statistiškai reikšmingai aukštesni skaitymo, kalbų, matematikos, socialinių ir gamtos mokslų, informacinių technologijų srityse.

Maždaug po dešimtmečio B. Ray (2010) atliko kitą panašų tyrimą šalies mastu, tik jo tiriama šeimose ugdomų vaikų imtis buvo perpus mažesnė. B. Ray rezultatai tik patvirtino L. M. Rudner tyrimo rezultatus: šeimose ugdomų vaikų pasiekimai, lyginant su ugdomų mokyklose, buvo aukštesni skaitymo, kalbų, matematikos, socialinių ir gamtos mokslų srityse.

Nors tyrimuose buvo remtasi standartizuotų mokinių mokymosi pasiekimų patikrinimų rezultatais, tačiau šių mokslininkų tyrimai susilaukė daug kritikos, nes šeimose ugdomų vaikų imtys buvo suformuotos taikant neatsitiktinės atrankos metodus. Mokslininkai analizei naudojo privačių įstaigų, teikiančių mokamas mokinių mokymosi pasiekimų patikrinimo paslaugas, duomenis. Todėl į tyrėjų imtis pateko vaikai iš labiau pasiturinčių, išsilavinusių, stabilesnių šeimų nei vidutinė Amerikos šeima. Tada minėtos imties mokinių akademiniai pasiekimai buvo lyginami su nacionaliniu šalies vidurkiu, o gauti rezultatai nebuvo perskaičiuoti įvertinant šeimos socialinį ekonominį (SE) statusą (tėvų išsilavinimą ir šeimos pajamas), kuris, beje, turi didelę įtaką vaiko pasiekimams. Pavyzdžiui, L. Belfield (2005), atlikęs namuose, valstybinėse ir privačiose mokyklose ugdomų mokinių SAT (*Scholastic Aptitude Test*)¹¹ egzaminą palyginamąją rezultatų analizę, nustatė, kad skaičiavimuose, įvertinus jų SE, statistiškai reikšmingų skirtumų tarp grupių rezultatų nenustatyta.

2011 m. nepriklausomų mokslininkų grupė – Martin-Chang, Gould ir Meuse – tyrė 74 Kanados šeimose ir mokyklose ugdomus mokinius. Jų akademiniams pasiekimams įvertinti panaudojo standartizuotas mokinių pasiekimų patikrinimo užduotis kaip ir Rudner (1999) bei Ray (2010). Tik skirtumas, kad Martin-Chang ir jo kolegų organizuotame eksperimente mokinių pasiekimai buvo tikrinami nemokamai, todėl šiame tyrime dalyvavo įvairios socialinės padėties šei-

mų vaikai. Tyrimo imtys buvo sudaromos grupuojant šeimose ir mokyklose ugdomus mokinius, juos parenkant iš tos pačios geografinės vietovės, to paties amžiaus, o jų motinos buvo įgijusios tą patį išsilavinimą. Šiame eksperimente formuojant imtis taip pat buvo atsižvelgiama ir į šeimos pajamas (vis dėlto mokykloje ugdomų vaikų jos buvo didesnės, nes dažniausiai šių vaikų abu tėvai buvo dirbantys ir uždirbantys). Tyrėjai šeimose ugdomus vaikus dar suskirstė pagal tai, kokį ugdymo metodą (struktūruoto ugdymo¹² (n=25) ar nestrukūruoto ugdymo¹³ (n=12)) taikė jų tėvai. Kai tyrėjai palygino šių dviejų šeimose ugdomų mokinių grupių pasiekimus, išryškėjo, kad tų, kurie mokėsi taikant struktūruotus ugdymo metodus, pasiekimai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni nei taikant nestrukūruotus ugdymo metodus. Lyginant tris mokyklose ir šeimose ugdomų mokinių imtis, nustatyta, kad mokyklas lankusių mokinių rezultatai buvo statistiškai reikšmingai žemesni nei vaikų, kurie mokėsi šeimose taikant struktūruotus ugdymo metodus, ir statistiškai reikšmingai aukštesni nei vaikų, kurie mokėsi šeimose taikant nestrukūruotus ugdymo metodus. Šio tyrimo metodologija buvo geriau pagrįsta nei L. M. Rudner ir B. Ray tyrimų, tačiau galimybę daryti apibendrinimus apie šeimose ugdomų vaikų akademinius pasiekimus riboja labai maža tyrimo imtis.

R. Pennings ir jo kolegų (2011) atliktas tyrimas skirtas ne tiesiogiai suaugusiųjų, kurie buvo ugdyti šeimose, pasiekimų gyvenime analizei, bet religinių ir nereliginių valstybinių mokyklų absolventų pasiekimams palyginti. Tyrimo imtis buvo suformuota iš atsitiktiniu būdu atrinktų 1 471 suaugusiojo (24–39 metų), iš kurių 61 šeimose ugdytas asmuo buvo gavęs religinį išsilavinimą. Tyrimo rezultatai parodė, kad religinį (katalikų ar protestantų) švietimą gavusių suaugusiųjų, ugdytų šeimose, SAT testų rezultatai buvo statistiškai reikšmingai žemesni nei lankusių religines (katalikų ar protestantų) mokyklas ir lankusių valstybines mokyklas. Šeimose ugdyti ir religinį išsilavinimą gavę suaugusieji dažniau nei religinių ir valstybinių mokyklų abiturientai lankė atviro priėmimo koledžus, rečiau – prestižinius universitetus, mažesnė jų dalis įgijo aukštesnį mokslinį laipsnį.

Socializacija. Per pastaruosius tris dešimtmečius daugelio atliktų tyrimų rezultatai parodė, kad ugdymas(is) šeimoje turi teigiamą įtaką vaiko socialinei raidai: šeimoje ugdyti vaikai užaugę yra labiau socialiai atsakingi ir yra labiau pilietiškai įsitraukę nei mokykloje ugdyti bendraamžiai (Carson, 2009; Medlin, 2013; Ray, 2004). Šeimose ugdyti vaikai mažiau savarankiškiau ir yra atviresni naujoms patirtims, socialiai labiau prisitaikę ir pasitikintys savimi, turi geresnius lyderystės įgūdžius, aukštesnę savivertę

¹¹ SAT egzaminas laiko stojantieji į JAV aukštųjų mokyklų bakalauro programas. Egzamino tikslas – įvertinti kalbinius ir akademinius gebėjimus, kurie nėra susiję su studijų sritimi.

¹² Ugdymas(is) organizuojamas pagal iš anksto sudarytą ugdymo planą ir pamokų tvarkaraštį (pavyzdžiui, taikant *mokykla namuose* ugdymo metodą).

¹³ Ugdymas(is) organizuojamas orientuojantis į vaiko interesus, pomėgius, nesilaikant ugdymo plano ar pamokų tvarkaraščio (pavyzdžiui, taikant *namo mokymosi* ugdymo metodą).

ir jaučia mažesnę nerimą nei mokyklas lankę jų bendraamžiai. Vis dėlto reiktų pažymėti, kad šie rezultatai dažniausiai buvo gaunami apklausiant šeimoje ir mokykloje ugdomų mokinių tėvus. Tačiau apklausus abi minėtas mokinių grupes apie jų socialinius įgūdžius, paaiškėjo, kad jų vertinimai buvo panašūs, o tarp šių grupių tarpasmeninių santykių skaičiaus ir kokybės statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta (Carson, 2009; Medlin, 2013; Ray, 2004; Webb, 1999). Tyrimais atskleista, kad šeimose ugdomi vaikai, kaip ir mokyklas lankantys jų bendraamžiai, įgyja tas pačias elgesio normas ir vertybes, reikalingas sėkmingam gyvenimui visuomenėje, ir yra tiek pat patenkinti gyvenimu (Medlin 2000, 2013). Vienintelis šeimose ugdomų vaikų naudai nustatytas skirtumas – jie turėjo mažiau elgesio problemų (Ray, 2004). Panašiai O. Guterman ir A. Neuman (2017) nenustatė esminių skirtumų tarp mokykloje ir šeimoje ugdytų pradinių klasių mokinių emocinių ar elgesio problemų, tik mažiau mokinių, kurie buvo ugdomi šeimose, pasižymėjo prislėgta nuotaika.

Vis dėlto kai kurios studijos (pavyzdžiui, H. Heller-Degani, 2003) parodė, kad ne visose šeimose ugdomi vaikai patenkinti tokio ugdymo kokybe: dalis vaikų jautėsi vieniši ir patyrė didelę socialinę izoliaciją. Namuose ugdomi vaikai, lyginant su besimokančiais mokykloje, turėjo mažiau draugų ir statistiškai reikšmingai mažiau socialinių kontaktų su bendraamžiais. Deja, šiuos tyrimo rezultatus gana savitai interpretavo ugdymą šeimoje palaikantys tyrėjai, argumentuodami, kad mažesnis kontaktų skaičius su bendraamžiais rodo, jog šeimose besimokantys vaikai yra mažiau priklausomi nuo savo bendraamžių ir todėl yra labiau socialiai subrendę (Sekkes, 2004). Kai kurie tyrimai atskleidė, kad šeimose ugdyti vaikai mažiau pasitiki savo jėgomis, nei mokyklas lankę jų bendraamžiai. Minėtu R. Penning ir jo kolegų (2011) tyrimu nustatyta, kad suaugusieji, kurie buvo ugdyti šeimose, lyginant su lankiusiais mokyklas, rečiau įsitraukė į politines kampanijas, viešas demonstracijas. Religinį švietimą gavę šeimose ugdyti suaugusieji, lyginant su lankiusiais valstybines mokyklas, jautė didesnę beviltiškumą ir krypties gyvenime trūkumo jausmą. Vieno tyrimo metu buvo nustatyta, kad JAV koledžo profesoriai, susidūrę su šeimose ugdytais pirmakursiais, pastebėjo, jog jie buvo mažiau socialūs nei studentai, lankę mokyklas (Alvord, 2003).

Nepaisant nemažo tyrimų, patvirtinančių teigiamą ugdymo šeimoje įtaką vaiko socializacijai, skaičiaus, mokslininkai (M. Gaither, 2017; J. Murphy, 2014) atkreipia dėmesį, kad dauguma jų buvo atliekami tiesiog apklausiant pačius vaikus ar jų tėvus, todėl šių tyrimų išvados galėjo būti subjektyvios ir neatspindinčios realybės. Minėti mokslininkai pabrėžia, kad trūksta ilgalaikių tyrimų, kurių metu šeimose ir mokyklose ugdomų vaikų elgesį stebėtų nepriklausomi ty-

rėjai ir būtent šių stebėjimų pagrindu būtų formuluojamos išvados. Deja, daugelyje atliktų tyrimų, siekiant įvertinti šeimoje ugdomų vaikų socializacijos lygį, formuojant respondentų imtis labai dažnai nebuvo atsižvelgiama ir į tai, kiek laiko mokiniai buvo ugdomi šeimoje (visą laiką ar tik kelerius metus), todėl į tokių tyrimų rezultatus ir išvadas mokslinėje bendruomenėje žiūrima gana kritiškai.

Apibendrinant galima teigti, kad atlikti tyrimai nepateikia aiškių įrodymų, jog ugdymas(is) šeimoje yra pranašesnis už ugdymą(si) mokykloje akademinų pasiekimų ir (arba) socializacijos atžvilgiu. Panašu, kad dalis vaikų šeimoje ugdančių tėvų gali suteikti jiems puikų išsilavinimą ir padėti tapti klestinčiais visuomenės piliečiais, vis dėlto pasitaiko atvejų, kai tėvai neatšakingai žiūri į šią pareigą. Siekiant išvengti pastarojo atvejo, svarbu numatyti ir aiškiai teisiškai įtvirtinti saugiklius (atvejus), kada valstybė, gindama vaiko interesą, galėtų laiku įsikišti į ugdymo(si) šeimoje procesą ir prireikus grąžinti vaiką į ugdymo įstaigą.

Tėvams, ketinantiems savo vaiką ugdyti šeimoje, rekomenduojama:

- iš anksto pasidomėti tokiam ugdymui(si) keliamais reikalavimais, ugdymo(si) šeimoje metodais ir būdais, tyrimų šioje srityje rezultatais;
- išsiaiškinti, kur galėtų kreiptis, kilus klausimų ar problemų dėl ugdymo;
- atsakingai įvertinti savo pedagoginius gebėjimus ir finansines galimybes.

Mokyklai rekomenduojama:

- informuoti tėvus, išreiškusius pageidavimą savo vaikus ugdyti šeimoje, apie procedūras tokio ugdymo leidimui gauti;
- supažindinti tėvus su jų teisėmis, pareigomis ir atsakomybėmis;
- supažindinti su ugdymo metodų ir būdų įvairove, jų taikymo galimybėmis ugdant vaiką šeimoje;
- rekomenduoti vaiko ugdymui(si) šeimoje tinkamą mokymo(si) medžiagą ir priemones, mokymo(si) kursus;
- patarti, kaip tinkamai sudaryti vaiko individualaus ugdymosi planą, kaip geriau užtikrinti vaiko socializaciją (ypač su bendraamžiais);
- paaiškinti, kur reiktų kreiptis pagalbos, iškilus klausimams ar problemoms.

Būtų naudinga parengti tėvams, ketinantiems ugdyti savo vaiką šeimoje, atmintinę ir sukurti internetinę svetainę, kurioje tėvai, ugdantys savo vaikus šeimoje, galėtų diskutuoti tarpusavyje jiems aktualiomis temomis, pasidalyti savo patirtimis, gauti kompetentingų specialistų patarimų iškilus klausimams ar problemoms.

Siekiant sėkmingo vaiko ugdymo(si) šeimoje yra svarbus pasitikėjimu ir geranoriškumu grindžiamas tėvų ir mokyklos bendradarbiavimas.

Šaltiniai

1. Alvord S. T. (2003). Comparison of perceived social self-efficacy and self-esteem between home and traditionally educated college students (Doctoral dissertation). Available from ProQuest Dissertations and Theses database. (UMI No. 3093976).
2. Carson O. (2009). Homeschoolers perspectives on homeschooling (Doctoral dissertation, George Fox University). Available from Digital Commons. (UMI No. 3445866).
3. Gaither M. (2017). The Wiley Handbook of Home Education. ISBN: 9781118926932.
4. Guterman O. & Neuman A. (2017). Schools and emotional and behavioral problems: A comparison of school-going and homeschooled children. *The Journal of Educational Research*, 110, 425–432.
5. Heller-Degani H. (2003). *Chinuch bayti b'Yisrael: Hatchalot [Home schooling in Israel: Beginnings]*. Tel Aviv, Israel: Tel Aviv University Press.
6. Home Education Policies in Europe. Primary and Lower Secondary Education. Eurydice Report, 2018. Eurydice. Prieiga internete: http://eurydice.indire.it/wp-content/uploads/2018/10/Home-Education-Policies-in-Europe_2018.pdf.
7. Kaur G. (2018). Home Schooling – Advantages and Disadvantages. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development (IJTSRD)*. ISSN No: 2456–6470.
8. Medlin R. G. (2000). Home Schooling and the Question of Socialization. *Peabody Journal of Education* 75 (1/2):107–123.
9. Medlin R. G. (2013). Homeschooling and the question of socialization revisited. *Peabody Journal of Education*, 88, 284–297.
10. Mountney R. (2009). *Learning without school: home education*. Athenaeum Press, Gateshead, Tyne and Wear, UK.
11. Murphy J. (2014). The Social and Educational Outcomes of Homeschooling, *Sociological Spectrum: Mid-South Sociological Association*, 34:3, 244–272.
12. Pennings Ray and John Seel, Deani A. Neven Van Pelt, David Sikkink, and Kathryn L. Wiens. (2011). *Cardus Education Survey: Do the Motivations for Private Religious Catholic and Protestant Schooling in North America Align with Graduate Outcomes?* Cardus: Hamilton, Ontario.
13. Ray B. D. (2017). A systematic review of the empirical research on selected aspects of homeschooling as a school choice, *Journal of School Choice*, 11:4, 604-621, DOI: 10.1080/15582159.2017.1395638.
14. Ray B. (2004). Homeschoolers on to College: What Research Shows Us. *Journal of College Admission*, 185: 5–11.
15. Sekkes R. C. (2004). What about socialization? Adolescent social development in the home school. Thesis paper, Sarah Lawrence College.
16. The Homeschooling Report, 2017. Wisdom Ninja & MCOR Consulting. Prieiga internete: tatic.wisdom.ninja/wp-content/uploads/email/The%20Homeschooling%20Report%20-%20Wisdom.Ninja.pdf.
17. Types of Homeschooling. Time 4 learning. Prieiga internete: <https://www.time4learning.com/homeschooling-styles/>

ŠVIETIMO PROBLEMOS ANALIZĖ – Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos leidinių serija, skirta politikams, savivaldybių švietimo padalinii specialistams, mokyklos bendruomenei ir plačiajai visuomenei, nušviečianti kylančias ir sprendžiamas švietimo problemas. Leidiniai skelbiami internete adresais: <https://www.smm.lt/web/lt/teisine-inforamcija/tyrimai-analizes/leidiniai-svietimo-problemos-analize/naujienos-analizes>; <https://www.nsa.smm.lt/stebesenos-ir-vertinimo-departamentas/veiklos-sritys/svietimo-politikos-analize/>; <https://www.nsa.smm.lt/infrastrukturos-pletros-departamentas/leidiniai/naujausi/>.

Pasiūlymus, pastabas, komentarus prašome siųsti Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginių programų skyriaus vedėjui Ričardui Ališauskui (ricardas.alisauskas@smm.lt). Autorius, norinčius publikuoti savo parengtas analizes, prašome kreiptis į Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginių programų skyriaus patarėją dr. Ritą Dukynaitę (rita.dukynait@smm.lt, tel. (8 5) 219 1123).

Analizę parengė dr. **Sandra Balevičienė**, Nacionalinės švietimo agentūros Stebėsenos ir vertinimo departamento Švietimo politikos analizės skyriaus analitikė.

Konsultavo: Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Švietimo kokybės ir regioninės politikos departamento Mokyklų veiklos skyriaus patarėja **Stanislava Strolaitė**, Mokymosi visą gyvenimą departamento Pedagogų veiklos skyriaus vyriausioji specialistė **Teresa Aidukienė**, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos Strateginių programų skyriaus patarėja **dr. Rita Dukynaitė**.

Vaiko ugdymas(is) namuose ir šeimoje: ką mes apie tai žinome?

Redaktorė *Nijolė Šorienė*
Maketavo *Valdas Daraskevičius*

2020-10-15. Tir. 500 egz.

Išleido Nacionalinės švietimo agentūros Infrastruktūros plėtros departamento IT, leidybos ir logistikos skyrius, Suvalkų g. 1, 03106 Vilnius
Spausdino UAB „INDIGO print“, Piliakalnio g. 1, 46223 Kaunas